

Maja dzīdojumu tradīcija Latgolā

Jana Skrīvļa-Čevere

Ceļmolys krysti jeb krucifiksi arī cmyusdīnuos ir samārā bīži nūvārojami Latgolys ainovā. I taisni majs ir tys mieness, kod jī burtiski atsadzeivoj – teik eipaši izrūtuoti ar zīdu i lopu veitnem, pi jīm pulcējās cylvāki, Rūžukrūņa i cytys lyugšonys, dzīsmis i litanejis zaļi tvaneigūs maja vokorūs uzavej augšup leidz ar putnu i vysys cytys Dīva radeibenis prīcys dzīsmem par sagaideitū vosorsys laiku. Itūšaļt gon itū tradīceju nūteikti ītekmiejuse pandemeja i ar tū saisteitī pulcīešonus īrūbežuojumī, bet nuoks jauni pavasari i nūteikti atsarass ļaudis, kas grībēs dūt gūdu Dīvam i Dīvmuotei arī maja dzīdojumu veidā.

Majs – Marijīs mieness

Majs tradicionāli teik skaiteits par Vysvātuokuos Jaunovys Marijīs mienesi, par tū vīns nu itūs dzīdojumu centralajim elementim ir taišni Marijīs dzīsmis, kuruos stuosteits par Jus dzeivi, cīššonom i nūpalnim cilvēcis lobā, par pīmāru, dzīsmē «Reiz treispadsmytā majā», kurā puorstuosteiti Fatimys nūtykumi, bet pīdzīdojums «Ave Maria» ir tik skaneigs, ka burtiski lik goram gavilēt leidza skaisatajai melodejai.

Koč i kūpumā itūs dzīdojumu rituali pamatā ir vīni, dažaiduos vītuos seceiba vys var atsaškiert. Ari Marijīs gūdam veļteitūs dzīsmu izvieli i seceibu kotrā konkretā gadejumā nūsoka kluotasūšūs dzīduotuoju pīredze i vītejuos tradīcejis, bet bīžuok dzīduotuos varātu byut «Loba nakts, o Jezu», «Dīva Muote, tevi slavējam», «Sveika, jūrys zvaigzne».

Obligata sastuovdaļa ir arī Jaunovys Marijīs litaneja i Beibelis lasejumi. Tok vysaizraujūšuokuo vokora sadaļa, ka tai var saceit, nūteikti ir značku vilkšona. Značka ir nūmurāta taisnstyura formys zeimeite, iz kuryš nūruodeitš uzdavums, kas zeimeiti izvylkušajam nūteiktā laikā – par dīnu voi mienesi – ir juoizpylda. Jūs teksti atrūnami senejuos puoturu gruomotuos. Nu munys bierneibys vyspylgtuok atmiņā palykuse značka «Nasaver uz tū pusi, kur tev cīši grībīs vērtīs».

Krucifiksi kai kulturviesturiska vierteiba

Na tikai pošā dzīdojumu tradīcija ir skaitama par vierteibu – na veļti jei leidz ar Myrušūs oficeju (tautā īrostuok zynomu i sauktu par saļmem) ir īkļauta Latvejis kulturys kanonā. Nareti arī krucifiksi ir na tikai vīta lyugšonom, bet jīm pīmeiti arī kulturviesturiska vierteiba.

Visvacuokī krysti bejuši vīnkuroši, rupai tāsti, samārā zami. 20. godu symta 20. godūs pasaruodeja krysti ar jumteņim, 30.–40. godūs – smagneji, nu cementa līti, arī čuguna krysti, bet leidz ar Atmūdu vaira vārojama beja kūka krystu atjaunuošona.

Taids, par pīmāru, ir arī Sakstagolā, Franča Trasuna muzeja «Kolnasāta» uobeļdorzā 1991. godā uzstuodeitais i īsvieteitais krucifikss, kura Jezus attāla jeb mūkyš veiduotuojs ir zynomais kūktieļņiks Ontons Rancāns. Dīvamžāl ituo goda maja suokumā mūceņa nu krysta ir pazuduse, nūzogta. Tai kai tys dareits ryupeigi, īspiejams, jei, Dīva sūda nasabeistūt par baušļa «tev nabyus zagt» puorkuopšonu, pajimta voi puordūta kaidai kolekcejai.

Kūktieļņiks Ontons Rancāns jau kūpš 1990. goda ir aktivi veics Latgolys breivdobys krystu pīeteišonu i atjaunuošonu, ir izgataviejs i atjaunuojs kūpumā vairuokus dasmytus krucifiksu, kai arī sarakstiejs ilustrativu pīetejumu «Krustā cirstās ciešanas», kuram kai turpynuojums 2008. godā izveiduota «Virtuālā Latgales koka krucifiksu enciklopēdija», kas gon šūbreid teik atjaunota i publiski nav pīejama, tūmār tuos veiduotuoji cer, ka tei varātu byut interesentim pīejama jau itūgod.

Foto – Evelīna Aškeļāneca

Neicgalis pogosta Dukurīšu sādžys krysts. Betona pamatnē asūšuo naleluo Dīvmuotis stajuja zīmā tik īnasta ustobā. Interesanti, ka ap Jezus figūru ir apsīta sorkona lenteite – kai cīššonu simbols. Evelīnys Aškeļāņecys intervātuo Marianna Skrupska saceja, ka krysta līšonys veidne vēļ aizvīn atsarūn juos dzymtuos sātys, pi kuryš atsarūn itys krysts, bieneņūs. Krysts pastateits 1936. godā.

Lai arī krucifiksi ceļu moluos ir vīna nu Latgolys regionam rakstureiguokajom īzeimem, tūmār autentiskā veidā labi sazaglobuojušu kulturys pīmekļu nav daudz. Vīns nu taidim ir nupat, ituo goda majā vaļsts aizsorgojamū kulturys pīmekļu sarokstā īkļautais Bramaņu krucifikss, kas atsarūn Preiļu nūvoda Pelieču pogostā pi Kļavinsku dzymtys sātys i ir datāts ar 1856. godu. Krysts ir vairuokuoort restaurāts, tūmār saglobojūt autentiskū apdari i originalū materialu, leidz ar tū ir spylgtis 19. godu symta bazneicys muoksls tradīceju paraugs.

Ar krucifiksim nareti saistomi arī dažaidi nūstuosti, par pīmāru, par Rēzeknis nūvoda Ružynys krucifiksu, kas ir vīns nu senuokajim Latgolā, stuosta, ka jis asūt veiduots nu augšā kūka, bet pyrms 110 godim gunsgrakā breinumaini nanūdaguse viņ tei āka, pi kuryš sīnys bejs pīslīts Jezus tāls.

Krysta i ticeibys kūpumā nūzeimeiguma latgalīša dzeivē aplīcynuojums ir arī tys, ka labi zynomajā kinā «Cylvāka bārns» ceļmolys krystam (tys ir Kūrpinīku krysts, kas sovulaik atsaroda gruomotys, kas jimta par pamatu kinai, autora, rakstnīka Juoņa Klīdžēja vacuotāva Donata Klīdžēja sātys pogolmā), Jaunovai Marijai i religejai kai taidai ir atvālāta vysai svareiga vīta i lūma mozuo cylvākbārna Boņuka dzeivis telpā, ikdīnā i pasaulā skatejumā.

Par maja dzīdojumim myusu dīnuos

Padūmjū laikūs, kai zynoms, naskaitami ceļmolu krysti tyka iznycynuoti, dzīdojumu tradīcija – apkaruota, leidzeigi kai jebkas cyts ar religejū saisteitais. Ari pīeteišona nabeja pīļaujama ideologiski politisku īmaslu deļ.

Šūbreid, lai arī na daudz, bet ir pīetejumi par maja dzīdojumu tradīceju agruok i myusdīnuos. Vīns nu tim ir tūlaik Daugavpils Vaļsts gimnazejis 11. klasis školneicys Evelīnys Aškeļāņecys (attālā) 2020. goda pavasarī aizstuovātāis zynuotniskuos pīetnīceibys dorbs «Maija dziedājumi pie krusta Daugavpils novada Vaboles, Kalupes un Nīcgales pagastos 21. gadsimta sākumā», kura vadeituoja beja Anita Zarāne.

Foto – Jana Skrīvļa-Čevere

Daugavpils Dīva Žālsirdeibys draudzis prāvests Aigars Bemāns atzeist, ka pandemeja ir ītekmiejuse arī maja dzīdojumu tradīcejis īvāruošonu – ļauds pīsasorgoj i lelūs pulkūs nasapulcej. Tai Pīneņu draudzis pusē pi krystu pulcīešonos byuštūt viņ šudiņ, 28. majā Smeļterūs, kur tiks īsvieteiti atjaunoti krucifiksi pi lyugšonu noma (attālā) i pi Solys pamatskolys. Krysti ir veiduoti nu uzlūkūka, zīduojs Alberts Pastars, izgatavieja – J. Ernstons, A. Ivdris, leidzēja V. Madalāns i L. Vaivods.

Veicūt pīetejumu itamūs pogostūs, kur da šam pīetejumi nabeja veikti, kab nūskaidruotu, kai nūteik dzīdojumi i kaidi faktori ītekmē tradīcejis īlgtspīeibu, Evelīna intervēja dzīdojumu daleibnīkus, kuri atzina, ka kūpš 40. godu – aptaujuotūs bierneibys – ir sazaglobuojuse namaineiga dzīdojumu nūrise. Prūti, vyspyrms teik skaitēta lyugšona, tod Rūžukrūns, dzīduota litaneja i aptuveni 10 dzīsmis Marijīs gūdam, nu kuroom popularuokuo asūt «Sveika jūrys zvaigzne». Značku vilkšona fiksāta gon tikai Vabalys pogostā.

Niu Evelīnai tyvojās nūslāgumam 12. klase, i paraleli jei vuicās Staņislava Broka Daugavpils Muzykys vydsškolā, klavīrspēlis i ierģeļspēlis 3. kursā.

Vaicuota, kai roduos ideja dorba tēmai i kas beja sarežģeituokais, tū rokstūt, Evelīna stuosta: «Dūmojūt, kaidu temu izavēlēt, saprotu, ka nūteikti juopietej sfera, par kuru byus pošai interesanti uzzynuot kū nibeis jaunu. Sarežģeituokais beja atrast informaceju par tū, ka itei tradīcija Dīvnydlatgolā da šam ir moz pīeteita, saleidzinojūt ar Zīmeļlatgolu. Informaceju meklieju dažaiduos bibliotekuos, laikrokstūs, interneta vītneš i gruomotuos, tok vysvaira īģivu, intervejūt tradīcejis uzstūrātuojuš.»

Jaunīte stuosta, ka arī pošā ir pīsadalejuse dzīdojumūs Neicgalis pogostā: «Vysod pasaruoda smaidys seļā, kod īraugu krystu voi Dīvmuotis figūrys vītu sakūptu i izrūtuotu, kas dīvamžāl aizvīn bīžuok daudzvīt ir ratums par tū, ka tradīcija izzyud.» Eipaši siltys atminis jai ir nu pārnuo goda Neicgalē, kur sazaglobuojuse tradīceja pasēdēt i pacīnuot gostus ar sovys sātys gordumim piec dzīdojumu.

Evelīna na tikai vuicās spēlēt ierģelis, bet ir arī Neicgalis Dīvmuotis dzimšonys Rūmys katūļu bazneicys ierģelneica. Juos mīluokuo Marijai veļteituo dzīsmē i Līgitys Kursišys-Patopys «Marij, kad uz tevi raugos» – «vīnkuroša i paīsa.» soka jaunīte.

Vaicuota par atkluosmem i interesantim faktim, veicūt pīetejumu, Evelīna stuosta: «Daudz interesantu faktū atrodu profesora Leonarda Latkovska publikacejuos «Acta Latgalica 2» materialūs. Par pīmāru, atzini, ka Latgolā krysti ir augsti, kab cylvāki vārtūs iz augšū, dabasūs, voi faktū, ka krysti vysod calti apdzeivuo tuos vītuos par tū, ka krysts pīdar civilizātai i kulturalai videi, navys dobai, kas dzeivoj piec sovu lykumu. Sovukuort etnomuzikologa M. Boiko pīetejumā interesanta lykūsē hipoteze, ka dzīdojumus īvīsuši voi vysmoz veicynuojuši

Foto – Ize Jacūka

Krucifiksu vītyš mādž veiduot arī kai nalelys muojeņis – taidys ir arī Dekšuois pogostā pi Strodu saimis sātys. Originalais krucifikss calts 1930. godūs, kod sātys saimīneicys Marijīs Strodys veira vacaistāvs pīškeirs zemis gabaleņu krysta ceļšonai – nivīns cyts tuo naasūt grībiejs dareit. Tagadejuo muojeņa atjaunota 2000. godā ar sābru paleidzeibu. Nu pyrmsuokumu sazaglobuojs Marijīs obrozs pi suonu sīnys i naleluokais Jezus obrozeņš.

jezuiti, kuru golvonais uzdavums bejs aktīvs dorbs sabīdreibys lobā. Tai kai jī naapspīde vītejuos tradīcejis, tod pamozom pogoņiskuo Muora saplyuduse ar Dīvmuotis Marijīs tālu i pogoņiskuos gavīliešonys tradīcejis – ar maja dzīdojumim pi krysta. Tradīcija Latgolā asūt vysmoz treis godu symtus vaca i kolpuojuse gon kai katūļtīceibys izpaušme, gon kai vītejūs īdzeivuo tuoju i sābru kūpīnys vīnojušs pasuokums.

Interesants ir arī fakts, ka Muolagola kūka krysts Neicgalis pogostā ir sazaglobuojs nu 18. godu symta. Runojūt par krystim – tī bejuši nu kūka, betona, metala (atkareibā nu finansialuo stuovūklā), tyka rūtūoti ar bryuklenuoju i puču vainagim. Boguotuoکو saimu krystim apliek bejuse sietēņa voi jumteņš. Kai unikals elements juopīmiņ tys, ka Neicgalis pogosta Dukurīšu sādžā teik sīta sorkona lenteite ap Jezus figūrys vydukli kai cīššonu simbols.

Kai sagloboūt itū tradīceju nuokamom paaudzem? Evelīna uzsver, ka nuokamuos paaudzis ir juoisaista tuos kūpšonā, i pasadola ar vēļ vairuokom lobom i eistynojamom idejom: «Bārnim i jaunīšim interesanta varātu byut značku vilkšona, kas ir sova veida «čellendžs» – voi izadūs vysu nakti «nūgulēt krystā» (kuojis kūpā, rūkys plotai iz suonim) voi mienesi nasaluodēt i valna napīsaukt, voi sorguotīs nu aprunuošonys. Īspiejams, značkys varātu vilkt arī cytūs draudzū kūpeigūs pasuokumūs.

Īspieju rūbežuos arī Bazneicai byutu juoaktualizej itei tradīceja, prīsterim uzruņojūt draudzī dīvkolpuojumūs, kūru vadeituojim i daleibnīkim – pīrokstūt i īsavuicīt dzīdojumu melodejis, kab tuos naizzustu leidz ar ilggadejūs dzīduotuoju aizīšonu myužēibā.

Sova daļa īģuldejuma byutu juoveļtej arī pogostu puorvaļdem i kulturys darbinīkim, par pīmāru, nūdrūšynojuūt transportu voi organizejūt izgleituojušs pasuokumus.

Taipat maja dzīdojumus, īspiejams, varātu īkļaut programys «Skolas soma» saturā, bet krystu sakūpšonu organizej «Leluos tolkyš» ītvorūs. Jauna tradīcejis izpaušmis forma varātu byut arī tuos apvīnuojums ar Boltuo goldauta svātkim 4. majā – dzīdūt pi boltim goldautim kluota golda svātku drēbēs pi krysta breivā dobā, lydžūt Dīvmuotis aizguodeibu Latgolai, značkuos apsjemūt paveikt lobu dorbu vītejuos kūpīnys lobā.

Bet pats golvonais, saprūtams, ir myusu kotra pošā grībešona napazaudēt i turēt cīnā itū vierteigū myusu vacūsnuošu i vacūsstāvu tradīceju.»